

חוה גרינספלד ואילנה אלקד-להמן (2008). בשבילים, בדרכים, בצמתים, סיפורים על תהליכי התפתחות מקצועית ועל שינוי תפיסתי. תל אביב: מכון מופ"ת.

פרימה אלבז-לוביש

ספרן העשיר והמרתק של חוה גרינספלד ואילנה אלקד-להמן: בשבילים, בדרכים, בצמתים, סיפורים על תהליכי התפתחות מקצועית ועל שינוי תפיסתי, מציג בפני הקורא סיפורי חיים של מורי מורים בישראל, מורים המלמדים במכללות להכשרת מורים בתחומים הדיסציפלינריים של המדעים והספרות. באמצעות סיפורים אלה המחברות מטפלות בצורה ייחודית בסוגיה המרכזית של התפתחותם המקצועית ושל תהליכי השינוי התפיסתי שעוברים מורי המורים. בספר מועלות תמונות מחיי מורי המורים, נשמעים קולותיהם, ועולמם המקצועי והאישי נחשף.

לספר מבוא וארבעה פרקים. המבוא מציין חלק מהסוגיות שעולות מעצם חלוקת הדיסציפלינות למדעים מול ספרות, ומתאר מחקרים קודמים של הכותבות, שהם הרקע לספר: מחקרים שעסקו בדרכי חשיבה ובתהליכי שינוי החשיבה אצל מורי מורים למדעים ולספרות במכללות. כמו כן המבוא מפרט את הליך המחקר הנוכחי, ומציג את ארבעה-עשר המשתתפים במחקר ואת הנימוקים לבחירתם. הפרק הראשון, הפותח בהסבר קצר של השיקולים שמאחורי יצירת סיפורי המשתתפים על סמך הראיונות עם, מציג שישה סיפורים המייצגים מורי מורים בשני התחומים, גברים ונשים בעלי רקע שונה ומהלכי חיים מגוונים. הסיפורים מובאים בשלושה צמדים, כאשר כל זוג סיפורים מבליט סוגיה אחרת שעלתה גם אצל המורה לספרות וגם אצל המורה למדעים, לדוגמה סוגיית מעמד המורה. הפרק מסתיים בהתייחסות לניתוח הנרטיבי של הסיפורים ולהיבטים שונים, כגון אופי הדמויות בסיפורים, משמעות ההקשר, הזמן והמקום. הפרק השני בספר הוא פרק תאורטי העוסק בסוגיית השינוי, ובעיקר בשינוי תפיסה והתפתחות מקצועית. הפרק מספק סקירה רחבה ועדכנית של המושגים, של הגישות ושל המחקרים שנעשו לאחרונה בנושא, ומתמקד במחקרים בתחום הכשרת מורים. בפרק השלישי מוצגות תמונות מתוך סיפוריהם של ארבעה מורים נוספים, כאשר הפרשנות מתמקדת הפעם באופי ההתפתחות המקצועית ובשינוי התפיסתי שבא לידי ביטוי בסיפורים. הפרק הרביעי והאחרון בספר מציע מודל להתפתחות מקצועית של מורי מורים, מודל שמתייחס בו-זמנית לגישות שהוצגו בפרק השני ולסיפורים המגוונים שהופיעו בפרקים הראשון והשלישי. הספר מסתיים בדברים אישיים של המחברות, שמסרטות את התפתחותן הן לאור וליד הסיפורים שהביאו בספר.

אפיונים אחדים של הספר מצאו חן בעיניי. ראשית, אופן הצגת הסיפורים בפרק הראשון הנו ייחודי: מדובר בשישה סיפורים מלאים למדי (אף שהם מכונים "פרופילים"), המובאים

בקול המספר ומוצגים ברצף, בתיווך מינימלי של המחברות. חוקרים נרטיביים חוששים בדרך כלל להביא סיפורים כה ארוכים ללא פרשנות צמודה, שמא הקורא יתקשה להבינם או יוסט לכיווני פרשנות שונים מאלה שהחוקר מעוניין להגיש. נראה לי שהכותבות בחרו בדרך הצגה זו מתוך רצון לאפשר לקורא לשמוע את הסיפור האוטנטי, ובכך גם לחוות את ה"דרך" שעשה המספר. ואכן, הקריאה מקרבת את הקורא לאותם הדרכים, השבילים והצמתים שהמספרים פגשו בחייהם המקצועיים.

שנית, הספר נשען על מקורות תאורטיים רבים ומגוונים במיוחד, דבר שהתבקש מעצם הנושא המורכב, והמטלה שקיבלו על עצמן הכותבות סבוכה. מדובר בחשיבה בשני תחומי דעת מרכזיים ושונים זה מזה, בגישות הנוגעות לשינוי תפיסה בכלל ולשינוי חשיבה אצל החוקרים בשני התחומים ובפרט אצל מרצים באקדמיה, בתפיסות לגבי התפתחות מקצועית של אנשי חינוך, של מורים ושל מורי מורים לספרות ולמדעים. מן הבחינה המתודולוגית מדובר במחקר נרטיבי ובסיפורי חיים, ובמידה מסוימת אף בהיסטוריית חיים של מורי מורים, כאשר הגישה הנרטיבית משולבת בהתייחסות לשיח של המשתתפים במחקר. השיח של המשתתפים נבחן מתוך יחס דיאלוגי לידע של מורי המורים ובתשומת לב לאינטרטקסטואליות שבאה לידי ביטוי בסיפוריהם. הכותבות השכילו לשלב לאורך הספר קטעי סקירה של הגישות ושל המחקרים הרלוונטיים במקומות שהקורא נזקק למידע, והדבר תורם לקריאות של הספר.

שלישית, אפשר היה לצפות שהספר יבליט את ההבדלים בין מורי מורים לספרות לבין מורי מורים למדעים, אך אין הדבר כך. ייתכן כי הגישה הנרטיבית מובילה לתמונה מורכבת ורב-ממדית יותר של הנושא. כפי שהכותבות מציינות, רוב הסוגיות שעלו בנוגע להתפתחות מקצועית ולשינוי תפיסתי קיבלו ביטוי אצל שתי הקבוצות, אם כי בסיפורים עצמם השתקפו ההשתייכות והמעורבות של כל אחד מהמשתתפים בתחום הדעת הספציפי שלו. כמו במחקרים אחרים שעניינם בידע תוכן ובידע תוכן פדגוגי (Chang & Rosiek, 2003; Gudmundsdottir, 1991), גם כאן ניכרים השפה, האסוציאציות, המטפורות והטעם הייחודי של הדיסציפלינה כפי שהמורה חווה אותה. עם זאת, רשימות הנושאים שעלו בראיונות של מורי המורים בשני התחומים דומות למדי, והמחברות מציעות מודל אחיד אך דינמי, שמאפשר להתייחס לתהליכים של התפתחות מקצועית ושל שינוי תפיסתי בשני התחומים. מהסיפורים ומהמודל גם יחד ניתן להבין, שמורי מורים במכללות מגבשים זהות מקצועית שמושפעת ממקום עבודתם, מאוכלוסיית המורים והסטודנטים בו ומהייעוד המרכזי של הכשרת מורים, ושהשתייכותם הדיסציפלינרית היא שעוברת את התמורה העיקרית במהלך שנות עבודתם.

לאור זאת היה מעניין להשוות את הסיפורים של מורי מורים העוסקים בהוראה דיסציפלינרית, לסיפוריהם של מורי מורים שעובדים כמדריכים פדגוגיים. בעבודה שהתמקדה בקשרים המורכבים

בין הורות להוראה חקרה סימון (2005) את הקבוצה השנייה. המדריכים הפדגוגיים שסימון ראינה דיברו על קשר חזק בין התנסותם כהורים בחייהם האישיים לבין עבודתם עם מבוגרים צעירים, סטודנטים להוראה. כמו כן, בסיפוריהם הופיעו באופן בולט תמות כגון: התייחסות לסטודנט כאדם ולקשרים הרגשיים בין המורה לסטודנט; התייחסות להיבטים אתניים, תרבותיים ודתיים בהוראה ולרב-תרבותיות; והתייחסות למגדר. בכך סיפוריהם היו דומים לסיפוריהם של מורים ושל מורי מורים בעולם (Li, Conle & Elbaz-Luwisch, 2009; Phillion, He & Connelly, 2005). מתוך הסיפורים בספר הנוכחי מורי המורים מצטיירים כאנשים אכפתיים שעבודתם חשובה להם, והנושאים שעלו בסיפוריהם כוללים התייחסויות ערכיות שונות. אולם בהשוואה למדריכים הפדגוגיים שחקרה סימון, אי-התייחסותם להיבטים כגון רב-תרבותיות ומגדר בסיפוריהם מעוררת תהייה. ייתכן כי מורי המורים דיברו על הנושא העיקרי שנשאלו עליו במחקר, כלומר התפתחות מקצועית ושינוי תפיסתי, ועל כן נושאים אחרים, כגון מגדר, תרבות ורב-תרבותיות, לא עלו. מאחר שמדובר במספר מצומצם של מורי מורים, אין לשאוף לניסוח הכללות אלא לשאול שאלות נוקבות ולהעלות סוגיות לדיון, ובהן: האם בהכשרת מורי העתיד בישראל יש תשומת לב מספקת להיבטים מגדריים בהכשרת מורים לתחומי המדע? האם מורים חדשים לספרות מקבלים הכשרה שמאפשרת להם לטפל בהיבטים תרבותיים שעולים בטקסטים? האם המורים לעתיד מקבלים הכנה לעבודה בחברה רב-תרבותית? הספר של גרינספלד ושל אלקר-להמן מספק לנו הצצה לתוך חייהם ועבודתם של מורי המורים, ובכך מנתב עבור קוראיו דרך מרתקת ושביל נוח להכיר לעומק את עצמנו ואת החברה שלנו.

מקורות

סימון, ח' (2005). הורות והוראה: חקר נרטיבי של מאפייני ידע אישי ומעשי בתפקודם של מדריכים פדגוגיים במכללות להכשרת מורים בישראל. חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה", אוניברסיטת חיפה.

Chang, P. J. & Rosiek, J. (2003). Anti-colonialist antinomies in a biology lesson: A sonata-form case study of cultural conflict in a science classroom. *Curriculum Inquiry*, 33(3), 251-290.

Gudmundsdottir, S. (1991). Story-maker, story-teller: Narrative structures in curriculum. *Journal of Curriculum Studies*, 23(3), 207-218.

Li, X., Conle, C. & Elbaz-Luwisch, F. (2009). *Shifting polarized positions: A narrative approach in teacher education*. New York: Peter Lang.

Phillion, J., He, M. F. & Connelly, F. M. (Eds). (2005). *Multicultural education: Narrative and experiential approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.